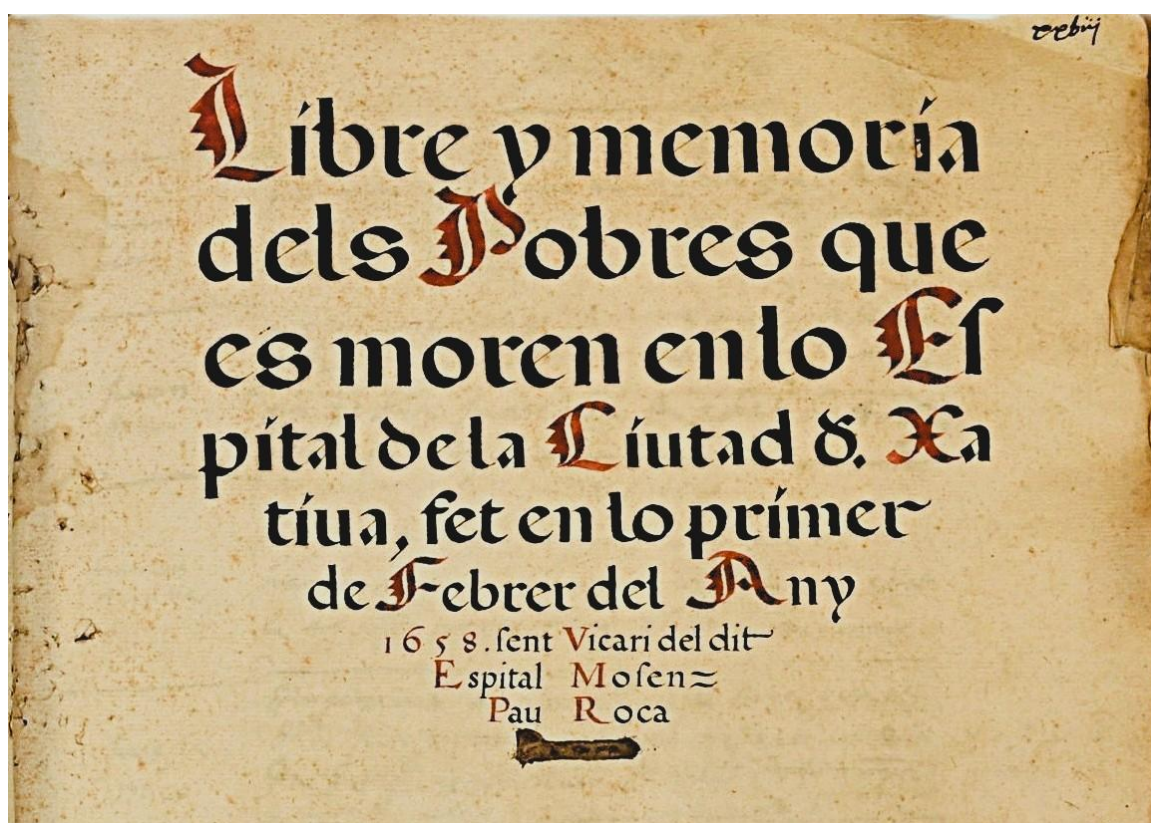

ELS REGISTRES DE DEFUNCIONS DE MILITARS
PORTUGUESOS EN L'HOSPITAL DE XÀTIVA EN 1706

Primera pàgina del segon llibre de defuncions de l'Hospital de Xàtiva, 1659-1707. AHCX

Mariano González Baldoví
2026

ELS REGISTRES DE DEFUNCIONS DE MILITARS PORTUGUESOS EN L'HOSPITAL DE XÀTIVA EN 1706

A finals del mes de març i primers d'abril de 1706 l'exèrcit borbònic, comandat pel Comte de las Torres, va assetjar Xàtiva, ocupant en extramurs el seu exèrcit el convent de la Mercè, segons notícia publicada per Sarthou. Al front de la defensa estava Basset, que ja en febrer va ordenar el reforçament de les muralles de la ciutat, tallant olms de l'Albereda, el que sabem perquè, en ser-ne abatut un, va matar a una persona que estava present, “per aver-li caigut damunt un olm, lo qual estaven tallant per a fortificar la ciutat en lo nou govern del senyor rei Carlos Tercer”.¹ A més, va instal·lar bateries d'artilleria en les portes de les muralles, si no en totes, almenys en les més importants, com la de Santa Tecla, segons un testimoni indirecte de l'intent de penetrar en la ciutat i de com els defensors els van mantindre a ratlla amb foc d'artilleria des de dita plaça.

Entrada a la ciutat per la Porta de Santa Tecla, des de la plaça. El cantó de l'esquerra correspon a l'edifici de la parròquia. Al fons, l'església del convent de la Mercè. Foto MGB, 2008.

¹ Arxiu Històric de la Col·legiata de Xàtiva. Llibre de Defuncions de l'Hospital de Xàtiva, 1658-1707. Registre 326 de febrer de 1706. “Pau Ximénez. Entrà en lo dia anterior, vingué peroliat y sols vixqué una hora. Divendres a vint-i-quatre de febrer mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Pau Ximénez, viudo per mort de Maria Martíniz. Morí de desgràcia, per aver-li caigut un olm de la alameda damunt, lo qual estaven tallant per a fortificar la ciutat en lo nou govern del senyor rey Carlos Tercer. Sols pogueren peroliar-li de Sant Francés, y en lo Hospital vixqué cosa de una hora, sens sentit algú. Era natural de la present ciutat.”

El testimoni recollit és de 1726, dins un litigi entre don Manuel Jordà, arrendador de la banca o la Casa de la Fira situada en la plaça de Santa Tecla, i els hereus de Pere Gramatge, propietari de l'edifici. En un dels intents dels atacants d'entrar a la població, es va fer ús de l'artilleria defensiva, atacs que van produir desperfectes en la casa, en la que, en el temps del litigi, encara hi havia un projectil estacat en una paret, com relata una de les preguntes redactades per l'advocat defensor dels interessos de Gramatge:

“Otro sí, digan que por el mes de mayo del año pasado mil setecientos y seis, fue la antigua ciudad de Xàtiva asitiada por las tropas del rey nuestro señor, que Dios guarde, y para su toma se puso la vatería en frente de dichas cassas, y junto a la puerta nombrada de Santa Tecla de cuio asedio quedó algo destruida la casa grande. La que después la restituyó a su pristino estado el dicho Gramage, quedando aún para memoria una vala de artillería en la pared del comedor ho recibidor que está al lado de la escalera de dicha cassa grande.”²

A l'esquerra, l'antiga Casa de la Fira, front a la parròquia de Santa Tecla, propietat de Gramatge i arrendada per Jordà. Acrílic sobre tela. Pi, 1981. Foto MGB 2008.

En l'estiu del mateix any, els austriacistes van arribar a ocupar Madrid i proclamar rei a Carles III, però la dificultat dels subministraments i la intervenció de les forces borbòniques del duc de Berwick van obligar a retirar-se als britànics i als portuguesos del Marqués das Minas, el qual, per motius tàctics, va dirigir les tropes cap al regne de València, on havien de passar l'hivern.

² *Diplomatari*. Doc 17261127.1. Preguntes redactades per l'escrivà per a ser contestades pels testimonis presentats pels Gramatge.

Antonio Luis de Sousa. II marquês das Minas. Imatge treta de la Wikipedia

El regiment que van assignar per a sojornar en Xàtiva, en espera de la següent campanya, per tal de reforçar la guarnició del castell, va ser el del Terç Vell d'Almeida. Com en les poblacions no hi havia casernes, els soldats els allotjaven en domicilis particulars, causant als veïns les alteracions i contrarietats pròpies de la convivència i del cost de manteniment.

Sala d'homes de l'Hospital de Xàtiva. Foto Cuenca, ca 1960

En una campanya com aquella, els militars no viatjaven amb famílies, sinó que, en gran part, la tropa es conformava per homes joves, fadrins i sense recursos. Per eixe motiu, quan algun es posava malalt, l'ingressaven en l'Hospital de la Mare de Déu, que és on anaven a parar els pobres i els que no tenien família en la ciutat que els cuidara, com el cas dels militars. Conseqüentment, la majoria de les defuncions que es produïen en ell era de desemparats, pobres,³ desconeguts, criats de senyors de la ciutat i transeünts anònims. Els soterrars solien ser de caritat, *amore Dei*, sense estipendi per als capellans, raó per la qual acabaren establint Llibres de Defuncions de l'Hospital, a banda dels parroquials, dels quals ens han arribat dos conservats en l'Arxiu Històric de la Col·legiata de Xàtiva, corresponents a part del segle XVII fins el 1707. Sembla que després de la guerra suprimiren l'ús de llibres de difunts de l'hospital separats dels parroquials.⁴

En 1706, la presència del contingent militar va alterar tant la rutina de la població, que es va fer sentir d'immediat en l'hospital, per l'increment d'ingressos i defuncions. A primers de maig, el vicari assignat a l'Hospital va anotar en el llibre aquesta informació interessantíssima:

Nota.

“Per este temps, succehí lo siti de la present ciutat de Xàtiva, y, dels soldats, y dels sustos y ferits se engendrà una epidèmia de enfermetats en que, per espay de 4 messos, moriren, entre personas grans y criatures, unes mil.

Dispongueren los generals de batalla, don Juan Batiste Baset y Ramos y don Felip Valera que, dos religiosos cuidaren cada dia del Hospital, per son turno, dels convents de la present ciudad, quedant a càrrech de la iglésia et administrar-los els sacraments als del Hospital, y ciutat per medis dels vicaris, mossén Juan Anton y el doctor Joseph Sanchiz rector de Ayacor, que es trobava en Xàtiva per aver-li cremat y robat los contraris asta els ornamentals y alaixes de la iglésia de dit poble. Y així mateix, se trobaven en dita ciutat tots los pobladors dels pobles circumvehins; per les quals causes no es pogueren averiguar bé la multitud dels morts y els noms, així del Hospital com de la present ciutat.”⁵

En la ciutat hi havia una guarnició militar austriacista, fet que es reflexa en alguna de les defuncions més primerenques. A finals de maig, soterraren en l'hospital a “un pobre que es nomenava Antonio Camaño, sargent reformat de don Juan de Humada.”⁶ Pocs dies després, el 28 de maig, soterraren a “un pobre hirlandés que es nomenava Juan Bautista.”⁷ I en el mes de juliol “a un soldat flamench que es nomenava Carlos Patín.”⁸ L'arribada dels portuguesos degué produir-se a finals de setembre o primers d'octubre, a partir del qual els difunts registrats en l'hospital van ser quasi tots de dit país, fins a díhuit militars en tres mesos. Per l'interés documental en el context de la Guerra de Successió, els transcrivim complets literalment:

³ Particularment dramàtic és el registre 3786 del mes de desembre, en el que “soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un fadrinet de uns 15 anys, al qual trobaren mort en la cuina dels pobres. No es sabé més”. Sembla que en l'Hospital hi havia dos cuines: la general per a l'establiment, i altra secundària, “la dels pobres”, on trobaren mort a l'adolescent. Quantes històries tenebroses poden endevinar-se darrere de registres com aquest.

⁴ Un que va de 1565 a 1658, i altre de 1659 a 1707.

⁵ És cert que en 1706 moriren en Xàtiva més de mil persones, front a 222 en 1704 i 171 en 1705. Vegeu el nostre llibre en premsa a editar per la Institució Alfons el Magnànim, *Xàtiva. La ciutat fiscal, de 1510 i 1646, i la ciutat viva, segles XVI al XIX*, en el que per a 1706 es registren 485 defuncions d'adults i 580 d'albats.

⁶ AHCX. Libro de Defunciones del Hospital, 1659-1707. Registre 334. Don Juan de Humada Cárdenas va ser coronel del regiment austriacista, que duia el seu nom, que posteriorment es dissolgué convertint-se en un regiment d'infanteria. Els militars que que composaven el regiment original quedaren en expectativa de destinació, que en l'època es deien “reformados”, com aquest sargent Camaño.

⁷ Id. Registre 338. Per una complexa circumstància van arribar a haver irlandesos en l'exèrcit de l'Arxiduc i en el de Felip V, que lluitaren entre ells.

⁸ Id. Registre 353.

Octubre de 1706.

Registre 360.- Domingo Susarte

Dilluns, a vint-i-cinch de octubre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Domingo Susarte, fill de Antoni Martíniz y Catharina Susarte, cònjuges, de la vila de Ameda, soldat del Regiment del Ters Vell de Ameda. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 361.- Dimarts, a vint-i-sis de octubre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

Registre 363.- Manuel Vicente

Divendres a vint-i-nou de octubre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués del Ters vell de Almeda. Dien es nomenava Manuel Vicente, fill de Domingo Vicente. Ab 4 capellans, per amor de Déu

Novembre 1706

Registre 364.- Domingo Fonseca

Dissapte a sis de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Domingo Fonseca, soldat portugués del Regiment Vell de Ameda.⁹ Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 365.- Antoni Simons

Divendres, a dodse de nohembre, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués del Regiment de Almeda. Dien es nomenava Antoni Simons. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 367.- Diumenge a catorze de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Juan de Ramos, soldat portugués, del Regiment de Mora.¹⁰ Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 368.- Domingo Fernandes.

Dimecres, a dèssat de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Domingo Fernández, hijo (*sic*) de Domingo Fernández y de Beatriz Martí. Era tambor portugués. Ab 4 capellans per amor de Déu.

Registre 369.- Domingo Fernández.

Divendres, a dè nau de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a Domingo Fernández Desa, soldado portugués del Ters Vell de Almeda, de La Jira?. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 370.- Estevan Francisco

Dilluns, a vint-i-dos de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués, a Estevan Francisco, natural de Nagurello,¹¹ del Ters Vell de Almeda. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 371.- Manuel Fernández.

⁹ Fa referència al Regiment 23 d'Infanteria d'Almeida, en Portugal, fundat en 1641. A finals de l'estiu de 1706, després del fracàs setge de Madrid, en el que participà a les ordres del marquès Das Minas, es va retirar a Portugal i a València.

¹⁰ Es tracta del Regiment d'Infanteria de Moura, fundat en Portugal en 1707. No obstant, ací veiem que l'any anterior estava per Xàtiva.

¹¹ El nom correcte i actual de Nagozelo, districte de Viseu.

Divendres, a vint-i-sis de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués. Dien es nomenava Manuel Fernández, del Regiment Vell de Almeda, ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 372.- Disapte a vint-i-set de nohembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

Registre 373.- Dimarts a trenta de nohembre, soterraren lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués, en lo mateix any de mil sis-cents.

Dehembre 1706

Registre 374.- Dijous, a dos de dehembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

Registre 375.- Pere López

Dilluns, a sis de dehembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués, artiller. Es nomenava Pere López, era casat y te sa muller en Esatormos. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 376.- Juan Ribera.

Dijous a nou de dehembre mil set-cents y sis, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués del Regiment Vell de Almeda, que es nomenava Juan Ribera. Ab 4 capellans, per amor de Déu.

Registre 379.- Dijous a vint-i-tres de dehembre mil set-cents y sis soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

Registre 380.- *Dicto die*, soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

Registre 381.- Dimarts a vint-i-huit, de dit mes soterraren en lo Hospital de Xàtiva a un soldat portugués.

(Els números continuen fins ee 392, del vint de febrer de 1707, sense que conste cap nom)